

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ר ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ותשע

ויחי (תש"ל)

"ס"ג כח-לא, וס"ח א-ז.

א. שאלות ודיוקים ברש"י.

(1) כ"ח ד"ה ויחי יעקב: למה פרשה זו סתומה? לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם.

ד"א: שבקש לגלות את הקץ לבנין ונסתם מסגור.

(2) כ"ט ד"ה ויקרא לבנו ליוסף: למי שהיה יכולת בידו לעשות.

(3) ל' ד"ה חסד ואמת: חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול.

(4) ל' ד"ה ושכבתי עם אבותי וי"ו זו מחובר למעלה לתחילת חמקרא: שים גא ירך תחת ירכי והשבעה לי ואני סופי לשכב עם אבותי - ואתה תשאני ממצרים.

ואין לומר "ושכבתי עם אבותי" - השכיבני עם אבותי במערה, שהרי כתיב אחריו "ונשאאתני ממצרים וקברתני בקבורתם".

ועוד מצינו בכל מקום לשון שכבה עם אבותי, היא הגויעה, לא הקבורה, כמו (מלכים א' ב' י') "וישכב דוד עם אבותיו" ואחר כך "ויקבר בעיר דוד".

(א) פרשני רש"י מקשים: ולמה לא שאל רש"י שאלה זו בשאר פרשות סתומות שבתורה וראה לשאול אותה דוקא כאן?

(ב) ר' אהרן אבן אלרבי: זה הפירוש לא יתכן היותו אמת, שבעוד מסעלת יוסף על מצרים... לא יתכן להיות שעבוד, וכל שכן שרש"י עצמו פירש ב' וארא (ו' ס"ז) ד"ה שני חיי לוי: ...מלמד שכל זמן שהיה אחד מהשבטים קיים, לא היה השעבוד...

אא. התוכל לישב את דברי רש"י?

מה הדיוק בכתוב שעל-פיו אמר מה שאמר? (והשוה לדבריו ל"ב ז' ד"ה באנו אל אחיך אל עשו).

(א) ר' אהרן אבן אלרבי: והנה נמצא חסד ואמת עם החיים! כאליעזר עבד אברהם שאמר (כ"ד) "אם ישכם עושים חסד ואמת"

ישב קושיתו.

(ב) ר' דוד פארדן "משכיל לדוד" מקשה: והא יעקב שילם ליוסף גמול, דכתיב (ס"ח כ"ב) "ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך" ופירש רש"י שם: לפי שאתה מורח להתעסק בקבורתו וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה... " והוא עצמו מישב קושיתו! נסה לישבה!

(אא) לדעת ר' אליהו מזרחי מביא רש"י בדבריו אלה שלוש הוכחות בגד הפירוש של "ושכבתי עם אבותי" - תקברני עם אבותי.

אילו הן שלוש ההוכחות?

(אאב) למה הוסיף רש"י לפירוש המלים ושכבתי עם אבותי את המלים "ואני סופי לשכב...?"

(אאג) ר' אהרן אבן אלרבי טוען בגד רש"י: ...אם השכיבה רמז לגויעה - הנה לא גוע עם אבותיו, כי אם במצרים! והיה לו לומר (כלומר: והפירוש הנכון צריך להיות): ואקבר עם אבותי. ואיך? על ירך, שתשאני ממצרים וקברתני בקבורתם. ועוד: שאם הגויעה תהיה עם אבותיו, מאי צריך לומר: "אל נא תקברני במצרים ונשאאתני ממצרים", כי כבר הוא מת עם אבותיו. שרצונו לומר: במקום שמתו אבותיו. לכן פירש הישר כשמו לא כן הוא. אלא - "ושכבתי" - ואקבר כמו שפירשתי. ומן הראיות שהביא (מלכים א' ב' י') "וישכב דוד... ויקבר" הלא כי השכיבה כולל שתיהם, גויעה וקבורה והקיה על המטה ושינה ומשגל וכו'. מהי מענתו העיקרית בגד רש"י? - מהי שגיאתו בהבנת דברי רש"י? - פרש את דבריו המסומנים בקו!

(גליון ויחי)

א) ר' אליהו מזרחי: "ויש אומרים אפרים..." ואין זה מקרא קצר.

יש מפרשי רש"י המתנגדים לדברי הרא"ם האלה. כלל מפרשים הם את דברי רש"י?

ב) מה רמז מצאו בכתובים שאפרים היה רגיל אצל סבו יותר ממנשה?

בעל מנחת יהודה מקשה: ולמה לא מצי רש"י לפרש גם כאן שאפרים היה, כמו שפירש בפסוק א'?

ישב קושיתו!

אא) מה קשה לו?

אב) מה ראה להוסיף אחרי פרשו את המלה 'עד' = 'לפני בואי אליך' עוד 'כלומר' שנולדו וכו' וכו'?"

וע' עלון הדרכה!

5) מ"ח א' ד"ה ויאמר ליוסף: אחד מן המגידים, והרי זה מקרא קצר. ויש אומרים: אפרים היה רגיל לפני יעקב בחלמוד, וכשחלה יעקב בארץ גושן, הלך אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו.

6) ב' ד"ה ויגד ליעקב: המגיד ליעקב ולא פירש מי. והרבה מקראות קצרי לשון.

7) ה' ד"ה הנולדים לך עד בואי אליך: לפני בואי אליך, כלומר: שנולדו משפרשת ממני עד שבאתי אצלך.

ב. ל' ויאמר אנכי אעשה כדברך.

אור החיים: צריך לדייק למה הוצרך לומר לו כן, והיה לו לעשות המעשה בפועל, וזאת תהיה תשובתו, כמו שמצינו גם-כן לאליעזר עבד אברהם, כשאמר לו אברהם (כ"ד ג') "שים נא ירך תחת ירכי" היתה תשובתו: (כ"ד ס') "וישם העבד את ידו וגו'".

ישב קושיתו!

ג. ז'. ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כנרת ארץ לבוא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת - היא בית-לחם.

רש"י ד"ה ואני: - ואע"פ שאני מסריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמר, שהיא מתה סמוך לבית-לחם.

ד"ה ואקברה שם: ולא הולכתיה אפילו לבית-לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי, אבל דע לך שעל-פי הדבור קברתיה שם, שתהא לעזרה לבנים, כשיגלה אותם בנזרואן יהיו עוברים דרך שם, יוצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר (ירמיהו ל"א) "קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה, מאנה להנחם על בניה כי איננו". והקבה"ו משיבה (ירמיהו שם) "מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעולתך נאום ה' ושבו מארץ אויב, ויש תקוה לאחריתך נאום ה' ושבו בנים לגבולם".

רמב"ן ד"ה ואקברה שם. אחרי הביאו כל דברי רש"י הנ"ל.

וצריך על כל פנים שיהיה רמז במקרא למעם הזה, שאמר באגדה זו. ושםא זהו מה שאמר הכתוב "מתה עלי רחל בדרך ואקברה שם בדרך" כלומר: בדרך אשר יעברו בה בניה מתה ושם קברתיה לסובתם, כי היא לא מתה "בדרך" רק ברמה, שהיא עיר בארץ בנימין ושם נקברה, אבל בדרך של עתיד מתה, והכתוב לא פרש בעתידות, רק ירטז בהם.

ועל דרך הפשט גם כן אמר לו כן כמתנצל, שלא יחר ליוסף בראותו חפצו בקבורת המערה, על שלא קבר אמו שם - וכאשר קבר שם את לאה - ולכן אמר לו כי מתה בארץ כנען ולא נקברה בחוצה לארץ, כאשר תהיה קבורת מצרים ליעקב, ומתה בדרך בפתע פתאום ולא יכול לקברה שם, כי איך יעזב את בניו ואת מקנהו בדרך וילך מהרה עמה למערת המכפלה ואיה הרופאים והרפואות לחנוט אותה, וזה טעם "עלי".

ואע"פ שמערת המכפלה אינה רחוקה משם רק כחצי יום, היה יעקב כבד מאד במקנה הגדול ובני-בית ולא יגיעו שם רק בימים רבים, וכן עשה בדרך ההוא ימים רבים עד בואו אל אביו...

ואני סבור, שהיו אלה דברי התנצלות וגם יוסף יודע שמתה בדרך ונקברה בארץ וכבוד עשה לה במותה, אבל התנצלה ליעקב שלא הולך אותה למערה, כדי שלא יקבור שם שתי אחיות, כי יבגש מאבותיו, ולאה היא הנישאת לו ראשונה בהיתר, ורחל באהבתו אותה גנדר אשר נדר לה לקחת.

1) מה קשה לרש"י בפסוקו?

(גליון ויחי)

(2) ומהו הרמז שמוצא הרמב"ן בלשון הכתוב לדברי האגדה המובאים ברש"י?

א (3) הסבר את דברי הרמב"ן: "הכתוב לא יפרש בעתידות, רק ירמוז בהם".

וע' גם דברי הרמב"ן י"ב ו' ד"ה ויעבר אברהם בארץ עד
"ולמד על העתיד".

האם דברי הרמב"ן הם חזוק לדברי האגדה או דחייתם?

(4) במה שונה פירושו "על דרך הפשט" מדברי רש"י?

(5) במה מסכים הרמב"ן בפירושו "על דרך הפשט" עם דברי רש"י?
(שים לב שהרמב"ן פותח פירושו "ועל דרך הפשט גם כן אמר לו...")

(6) מה החבדל בין פירוש הרמב"ן "על דרך הפשט" לבין פירושו
"ואני סבור"?

בתשובות נא לפנות לנחמה ליבוביץ, קרית משה ירושלים.